

ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԳԻՏԱԿԱՆ - ԳԵՂԱՐՈՒՆՍԱԿԱՆ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ՌՅԿԷ

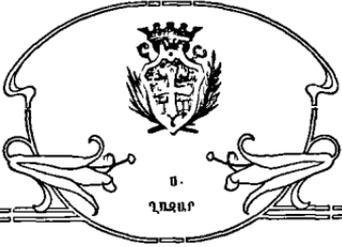
1917

Հ Ա Յ Ո Ր

ՆՈՑԵՄԲԵՐ

ՀԵ

ԹԻՒ 11

Ս.
ՂԱԶԱՐ

ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՆԴՐԻՆ ԱԽՈՅԵԱՆՆԵՐ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ժ Ա Գ Տ Ը Մ Ո Ր Կ Ա Ն

Ազգովին քնանջնաման մեր մահացու ճիգ-նաժամին՝ մեր սրտին նուազ մխիթարանք չենք համարիր Եւրոպայի կամ Ամերիկայի պետական անսփերու եւ մտաւորականներու մեզ համար ուղղած համակրայից պատու-գամները, ինչպէս նաեւ իննեղիկոտս ԺԵ սրբազան Քահանայապետին Հայոցս անկախութեան առաջարկը:

Ազատական բարձր հովիներու այս սրխ-բայի տրամադրութիւնը՝ ո՛չ միայն Մեծին Մլխիմարայ, Չամչեաններու, Ալիշանի եւ նմանեաց առ մեզ աւանդած գրական եւ դաստիարակական ազգաշէն գործերուն պտուղը կը նկատենք, այլ նաեւ անպիճելի արդիւնքը կը ճանչնանք այն ամէն ազգա-նուէր Հայորդւոց՝ որոնք իրենց տաղանդը եւ կեանքը զոհեցին ու դեռ ժլկածիր յա-րասուռութեամբ կը ճգնին՝ Հայ Հայրենիքը վերականգնելու նուիրական գաղափարով:

Կը սքանչանանք Լորտ Պրայսի, Կորրի-նիի, Անանիո Ֆրանսի եւ այլ օտարազգի-ներու մեր դատին ի նպաստ գրածներուն եւ գործածներուն վրայ եւ հիացմամբ կը պատկառինք հռչակամուն ԺԱԳ ՏԸ ՄՈՐԿԱՆ հայասէր ֆրանսացիին հանդէպ եւ չենք վարանիր գոչելու թէ՛ վաղուան ազատ Հայաստանի Ոստանին մէջ պէտք է երախտապարտ Հայուծիւնը հոյակապ յուշար-ձանը բարձրացնէ այս Մեծ Մարդուն որ անիցան վստմութեամբ “Essai sur les na-tionalités”, իմաստայից հատորովը, բար-ձրացուց մեր վարկը քաղաքակիրթ ազգաց շարքին մէջ եւ ընդդէմ թուրք-գերման հայայինք ոճիկներու՝ զվեզ հրապարակեց մտքով զարգացեալ, Գրիստոսական հաւ-ւատքով դիւցազն, սեպնական գրականու-թեամբ եւ մշակոյթով անհամեմատ բարձր՝ քան մեր աշխարհի դարաւոր դասիս-քան մեր

ները: Ըսենք նաև թէ, այս ազնիւ տաղանդին հայապիւրուծիւնը ներբողելու համար պէտք էր Հայոց Նահապետի քնարը, Հայոց Հայրիկի աւելնը, որոնք անտարակոյս պիտի գիտաւայնի անամհանցնէլ Մորկանի ոգւոյն ազնուութիւնը, որ այժմարդ հասակի մէջ ուխտած է մեր դառնութեանց բաժակը՝ բերկրութեան ամաղմոցիւրի փոխարկել՝ Հայ անկախ աշխարհի մերձապատկերը մեզի ցոյց տալով: Արդ մենք երախտապարտ սրտով ձեռք կը զարնենք մեր ընտեղընդերուն ծննթածաճնէլ՝ հարկիչ ակելի հատորներու հեղինակ՝ Հայոց Մեծ Բարեկամին կենսագրութեան գլխաւոր գիծերը:

ՅԱԳՈՒՄԸ:

Մորկան գերբաստանը կայլէսի երկրի ազնուատական այն ընտանիքներէն մին եղած է՝ որ կաթողիկէ Հաւատքի և Յակոբ Բ. Ստուարտ թագաւորին հաւատարիմ մնացած, ժէ դարուն մէջ, տարագիր Արցունիքին հետ Անգղիայէ Հիւսիսային Գաղղիա անցած է: Յակոբ Բ. տեղւոյն ֆրանսացի ազնուապետականներուն հետ դայնակից ըլլալով, իր հետեւորդներով միասին սիրալիք տառնչակահանութիւն գտած է: Գարեբուրեքիմացով Մորկանի ազգատունը ֆրանսական ցեղին մէջ ձուլուելով հանդերձ, ի յիշտակ Յակոբ թագաւորի, նոյն անունը Մորկան մականունան հետ որդւոց որդի աւանդած է:

Այսպիսի ազնուական ազգատունի մը շտապիք է հայոցս անձնուէր բարեկամը, որ 1857ի Յունիս 3ին ծնած՝ (Լուա և Եէն գաւառի) Պլուա քաղաքի մերձ՝ Պիու զղեակին մէջ, մկրտութեամբ կոչուած է Ժազ Ժան Մարի տը Մորկան: Աւելորդ չէ ըսել թէ բարեպաշտ ծնողքը խորամտա տոգորած էր Յակոբի սրտին մէջ Քրիստոնէական հաւատքի կենսունակ սփզընկները: Եւ ի բնէ ուշիմ պատանին, կարգաւորեալ մըտքովը և ուսումնասենչ նկարագրովն՝ յետ նախնական ուսումներու աւարտելու ծնողական յարկին տակ, մտած է բարիգու Հանրային վարժարանը և շնորհիւ իր բարձր տաղանդին՝ լիուրի յաշուողութեամբ արժանացած է Հանքերու հարտարապետի (Ingénieur des Mines) վկայականին:

ԲՆԱԳԷՏԸ:

21 տարեկան հասակին Գրական և Գիտական ասպարէզի մէջ նետուելով անընդհատ գործած է և հրատարակած՝ իբրև ԵՐԿՐԱՆ,

1879ին “Note sur les terrains Crétacés de la vallée de la Bresle,.”

1882ին “Mémoire sur les terrains Crétacés de la Scandinavie,.”

1882ին “Géologie de la Bohême,.” իբրև ԼՆԵՐԱՆ,

1883ին “Note sur les Négathyridés,.” իբրև ԿԵՆՏԱՆԱՆ,

1885ին “Mollusques terrestres et fluviales de la presqu’île de Malacca.”

Այս երկարութիւններէն ընկացքին՝ անընդհատ ուսումնասիրած է բնդհանուր ազգաց ՊԱՏՄՈՒԹԻՆԸ, ԿՆԱՍՈՍՈՒԹԻՆԸ և ԴՐԱՄԱՏՈՒԹԻՆԸ: Կրնապարտորդած է իւրոպայի մեծագոյն մասը 1875էն մինչև 1883, իսկ 1884ին Հնդկաստանը:

1885ին անցնելով Մալաքայ, թերակղզւոյն ներքսպողմը հետազոտած է, ուր մինչև այն ատեն ոչ ոք ուսումնական խուզարկութիւններ կատարած էր: Գրանալով Եւրոպա, շինած և հրատարակած է Մալաքայի Աշխարհագրական քարտեզները, Երկրաբանութիւնը, Բնասանմուրիները, Ազգագրութիւնը և Վեգուարանութիւնը:

ԱՐԵՒՆԱԳԵՏԸ:

1886ին 1889 հանապարտորդելով և ուսումնասիրելով կովկասը և Անդրկովկասը և Ռուսական Հայաստանի գանձակ կողմերը հնախօսական պեղումներ կատարելով՝ երկու հատորներու մէջ հրատարակած է “Recherches sur les origines des peuples du Caucase,.” գործը: Մոյն հատորներէն միոյն մակագիրն է “Les premiers âges des métaux dans l’Arménie Russe,.” և այս գիրքը ամբողջութեամբ նուիրուած է այժմեան Հայաստան հպուրդ երկիրներու հարսնապատմութեան (préhistoire): Երկրորդ հատորի վերնագիրն է. “Ethnographie des peuples du Caucase,.” որ կը բովանդակէ Հայերու ծագումն ուսումնասիրութիւնը և մինչևոյն ժամանակամիջոցին Անդրկովկասի մէջ ապրող ուրիշ ժողովուրդներու ծագման պատմութիւնը:

1889էն 1891 Մորկան Ֆրանսայի Հասարակաց կրթութեան Կախարարի յանձնարարութեամբ իրանի մէջ ուսումնական ուղեգնացութիւն կատարելով՝ կը կազմակերպէ Հիւսիսային և Արեւմտեան Պարսկաստանի աշխարհացոյց քարտէսները և ի Ֆրանսա կը հրատարակէ իրանի աշխարհագրութիւնը, երկրաբանութիւնը, հնախօսութիւնը և լեզուաբանութիւնը:

1892էն 1897, լիւնդոնի Հասարակաց կրթութեան Կախարարութիւնէն Եգիպտոսի Հիւսիսեանց վերատեսուչ դրուելով՝ իւրոյն ձեռք կը զարնէ Տալուրի Մեմփիսեան Մեմեկաստաններու պեղումներուն: Վաղեմի մահարձաններ և յիշատակարաններ հողագործ ընելով և Եգիպտոսի Կախարարական շրջանին հուրիւններ ի յայտ անծելով՝ աշխարհահռչակ համբաւ կը վաստակուի: Այս պեղումներուն վերաբերող բազմաթիւ հրատարակութիւններէն յիշեք միայն “Catalogue des inscriptions et monuments de l’Egypte Antique de la frontière de Nubie à Kom Ombos. (3 հատոր՝ 4ածալ). Fouilles à Dakhour (2 հատոր՝ 4ածալ). Recherches sur les origines de l’Egypte (2 մեծ հատոր՝ 8ածալ):”

1897ին Մորկան Եգիպտոսէն վերստին Պարսկաստան կը փոխադրուի՝ ֆրանսայի Հասարակաց

կաց կրթութեան նշխարարութենէ՝ ընդհանուր պատուիրակի պաշտօնով և կը սկսի Եօշյայ պեղումներուն մեծդի աշխատութեանցը. որոնց արդիւնքը և գիտներուն ամբողջութիւնը՝ քառաձայլ 14 հատորներու մէջ հրատարակած է. սոյն հատորներուն կարեւորագոյնը նկատուած

և Պատմական յոյժ կարևոր և անզուգական գանձեր ճանչցուած են:

Եօշի վերոյիշեալ պեղումներէն զատ Մորկան Պարսկաստանի մէջ հետազոտութիւնները շարունակելով՝ երկրին Հիւսիսային և կենդրոնական գաւառներուն մէջ բազմաթիւ պեղումներ ևս կա-

ԺԱԿ ՏԸ ՄՈՐԿԱՆ

է Համմուրայի թագաւորին օրինագիրքը՝ որ Գրիստոսէ շուրջ 2000 տարի առաջ խմբագրուած էր:

Մարաց և Պարսից աշխարհներէ Մորկանի Ծրանսա բերած նոսթեանց հաւաքածոյներուն ամբողջութիւնը Լուվրի թանգարանին մէջ երկու մեծ սրահներ բռնած են՝ որոնցմէ մին փոքր Մորկանի անուանը նուիրուած է: Իր այս հաւաքածոյները, Գիտական, Գեղարուեստական

տարած է և Գիւրտիստանի և Հայաստանի ամէն կողմերը ստեպ ճանապարհորդած է, ինչպէս նաև այցելած է Քաղէաստանի և Ասիական Թիւրքիոյ ամէն գաւառները, անընդհատ նօթագրելով յիշեալ տեղերուն Ուսումնական, Ազգագրական, Նշխոսական, Աշխարհագրական դիրքերը և ժողովրդոց նիստ ու կացը, շատ մը հետաքրքրական հատորներ ևս ի լոյս բնծայած է: Հրատարակած է նաև այցելած Թունուզի, Խաւիոյ,

Յունաստանի և Ասորիքի մասին բազմաթիւ երկարատեւութիւններ՝ Նախապատմական, Նախնական պատմութեան (Histoire primitive), Արեւելեան Կրթնագիտութեան և Բնապատմական ամբողջ և մտութիւններ պարզելով:

1909ին հրատարակած է «Les premières civilisations», մակագրով պատգամեղի երկ վրայ, յորում երկրաբանական շրջաններու եղելութիւնները և նախապատմական ստամանակներու իրողութիւնը՝ պատմական ժամանակահատիկէն հետ շարկապելով, Մարդկութեան տարեգրութիւնը իր ծագումէն մինչև Արեքսոսգորի աշխարհակալութեանց վախճանը կը հասցնէ:

ՀԱՏԱՍԷՐԸ.

Այսպիսի համայնագէտ ֆրանսացի հանճարը՝ Հայերս Հայաստանի մէջ՝ տեղւոյն վրայ ճանչնալով, և ուսումնասիրելով մեր աշխարհը, մեր պատմութիւնը, մեր գործունէութիւնը և մեր բնասանական մարտը կենցաղը՝ իր սրտին բովանդակ շերտութեամբ համակրած է մզօք և մեր արդար դատին անհրկուն պաշտպանը հանդիսանալով մեր զարհուրելի եղբարբախտութիւնէն ի խոր խոցուած՝ քաղաքակիրթ մարդկութեան հրապարակած է «Essai sur les Nationalités», հայապաշտպան հատորը, որ ազգային Մամուլը այնքան թարգմանութիւններով և քրատեսակներով պանծացուց և մնաց ալ Քաղմալէպի Մատթի թիւին կողքի երրորդ էջին մէջ մեր հիացուել պիտիացնիք զետեղել և մեր երախտագիտութիւնը նամակներով արտայայտեցինք վեհագի հեղինակին:

Մեր այս համառօտ կենսագրականը ամբողջացնելու համար բունք նաև թէ Մարկան 1884էն մինչև 1911, յորիջ 30 տարի Ստորի մէջ ապրելով՝ խոզարկութիւններ և պեղումներ բնելէ զատ անդադար աշխատած է իբրև Պատմաբան, Հնագիտ, Լեզուբան, Բնապատմ, Աշխարհագէտ և գրող ու խօսող Պարսիկ, Մալայեան, Արաբ և Թուրք լեզուները. միով բանի ինքը ամէն էլ ռուպացիներէ գերազանց ուսումնասիրողն էր և մեր այցելած երկիրներուն գիտական հարստութեանցը և ժողովրդոց նկարագիրներուն:

Ներկայիս 60 տարինորու բնուտ տակ, և 40 տարիներու անդադար գործունէութիւնէ թէև առողջութիւնը խանգարուած է, սակայն արդարատէր նկարագրովը, Հայէ մը ասելի անձնուրութեամբ գրիչը ձեռքն առած, անընդհատ լրագրիչներու և հանդէսներու մէջ հայնպատաս յօդուածներ կը հրատարակէ: Եւ ինչպէս մեզ կը տեղեկացնէ, թիւ տանէն Մամուլի պիտի յանձնէ՝ «Contre les barbares de l'Orient», մակագրով հատոր մը՝ յորում 1914էն մինչև 1917 տարիներու ընթացքին թրքական Ասորի մէջ տեղի ունեցած եղեռնագործութիւնները և մասնաշարժայէ հայերուս անցուցած գոչույնը՝ բովանդակ աշխարհի պիտի ցուցադրէ: Իսկ 1918ի ընթացքին մէջ պիտի սկսի սպառնալ տալ իր պատրաստած «Histoire du peuple Arménien depuis les origines jusqu'à nos jours» մեծղի հատորը:

Քաղցր է մեզ հուսատել թէ այս վերջին հեղինակութիւնը պատմական գլուխ գործոց մը պիտի հանդիսանայ բազմահմուտ Արեւելագէտի աշխարհահռչակ համբաւին արժանավայել: Եւ յիշուի ինքը արդի գիտական մեթոդներու վրայ հիմնուած և ջաշ տեղեկ ըլլալով թէ մեր ազգին ամէն պատմագրոց և թէ Յոյն, Լատին, Փրանկ և Մասնատար պատմագրիչու գործոց, ինչպէս նաև Մայր Հայրենիքի մէջ զՎայերս ճանչցած, ու տեղւոյն վրայ ուսումնասիրած ըլլալով, Պարսիկները, Թուրքերը, Քուրդերը, կողմնակցիները և բոլոր միւս ցեղերը՝ որոնք դարձրու ընթացքին մէջ հայոցս հետ չիտմն ունեցած են, անտարակոյս գերազանցօրէն գիտցած է յօրինել Հայոց Պատմութիւնը:

Ինչպէս չի հիանալ այսպիսի անձնուր հայապաշտպան ասպետ ֆրանսացիի մը վրայ որ Արդարութեան սրիտու մատուցանելու ետանդէն առաջ մղուած բովանդակ աշխարհի կը հռչակէ թէ Արեւելքի ազգերու մէջէն հայն է գերազանց, հայն է իւր մտաւոր բարձր կարողութեամբ արժանի ազատութեան և լաւագոյն ճակատագրին:

Թող մեր սիրելի բարեկամը ներողամիտ գրտնուի մեզ՝ եթէ ատանց իր հուանութիւնը խնդրելու՝ առ մեզ գրած սիրուն նամակներուն շահաբերական մասերը մեր ընթերցողաց կը հարգուենք նշուութեամբ:

Limoux (Aude), 10 Avril 1917

Je vous remercie infiniment de votre bonne lettre que je viens de recevoir et je vous suis très reconnaissant de votre aimable pensée de m'envoyer les livres et documents dont vous me parlez. Ils seront les bien venus. C'est pour les Arméniens que j'ai écrit mes «Essais sur les Nationalités». Je leur ai offert le manuscrit sans me réserver de droits d'auteur. C'est pour eux également, et dans les mêmes conditions que j'écris l'Histoire de l'Arménie. Trop agé pour me rendre utile sur le front à la Cause de la Civilisation, trop souffrant, à la suite de mes grands voyages, pour me mettre à la disposition de l'État, n'ayant plus comme arme que ma plume, je me suis efforcé depuis les débuts de la guerre de l'employer à faire le bien dans la mesure du possible et mon amitié pour le peuple arménien, que je connais pour avoir parcouru son pays dans tous les sens, m'a porté à m'attacher à sa Cause. Dans les journaux et dans les revues j'ai beaucoup écrit pro Armenia et je suis très touché de la reconnaissance que vous me témoignez et que me manifestent tous vos compatriotes. Espérons que les efforts ne seront pas inutiles et que le peuple Arménien retrouvera son indépendance...

Mon texte de l'Histoire du Peuple Arménien est presque terminé. J'illustre l'ouvrage de vingt cartes et de 300 dessins faits par

moi même. Médailles, sceaux, monuments, vues, antiquités, fac-simile de miniatures. J'y ajoute des fac-simile d'écriture et des premières impressions en typographie. C'est pour cette dernière partie, surtout que vous pouvez me venir en aide, en me procurant la 1.re page du premier ouvrage (1512-1515) imprimé en langue Arménienne et aussi la marque du premier imprimeur Jacob...

Mr. Basmadjian et le poète Tchobanian m'ont beaucoup assisté dans la composition de cet ouvrage. Nous voulons que ce soit un monument historique qui reste pour la nation Arménienne. Ce sera un volume de 4 à 500 pages environ en 8° dont je soignerai l'impression au point de vue typographique...

Limour. 16 Avril 1917

J'ai bien reçu vos deux aimables envois et je vous en remercie bien sincèrement avec les matériaux que vous avez bien voulu m'envoyer et ceux reçus par ailleurs. J'ai tous ce qu'il me faut pour terminer les illustrations de mon "Histoire du Peuple Arménien", car je ne puis mettre dans mon volume un trop grand nombre de figures. J'en aurai environ 350. Fasse le Ciel que je dise vrai dans ma dédicace au peuple Arménien et que l'apparition de cet ouvrage salue l'Aurore de la liberté pour la Nation Martyre.

Je pense mettre sous presse dans un mois environ. Le livre sera donc prêt pour l'automne prochain.

Boussac (Creuse), 7 Mai 1917

Voulez vous m'excuser si je n'ai pas répondu de suite à votre aimable lettre et si je ne vous ai point accusé réception de vos envois: mais j'ai été pris d'un rhumatisme dans le bras droit et mis dans l'impossibilité de tenir ma plume...

J'ai maintenant tout ce qu'il me faut, plus même, pour terminer mon Histoire du Peuple Arménien. Je suis fort absorbé par ce travail et aussi par la mise en volume d'une série d'articles des journaux que depuis 1915 j'ai fait paraître. Ces articles concernent spécialement la Turquie d'Asie et, par suite les Arméniens. Je dois les relier entre eux afin de faire le plus de bien possible à votre malheureuse Nation.

Boussac. 1er Juin 1917

Je vais bientôt mettre sous presse "Histoire du Peuple Arménien", et un volume "Contre les barbares de l'Orient", où il est largement question des Arméniens; puis, à l'exemple du Seigneur le VII.e jour, je me reposeraï, - à moins que les arméniens aient encore besoin de moi.

ՈՒՂԵՐՁԸ ՄԵՐ ՀԱՒԱՍՏԻՔԸ.

Եւ որքան ազնուամեծար է այս հանճարն Քրիստոսացին իր իղձերուն և ուղերձին մէջ որ փարիզու Հայ Արատարականներու յարգանքն ցոյցբերուն առթիւ յուզումնալից արտաբերում է 1.

«Շատ զգածուած եմ այս բոլոր սնկեղծ ու քննուղ զգացումներէն: Շնորհակալ ըլլալու պէտք չկայ սակայն ինձի. ինչ որ բրած եմ՝ բնական է: Չեք ազգը ի յարգում, ու շատուհի՛ որովհետեւ քաղաքակրթի՛ն են ազգ մեն է, քաղաքակրթի՛ք Պոսցած՝ ամենին ահաւոր լուծելու իսկ ներքեւ: Չեք ազգը ունի՛ ինչպէս ամէն ազգ՝ իր թերութիւնները, բայց այդ թերութիւնները գերազանցանալով ան, և սքրազբելի, ես ունի իր մեծ յատկութիւնները, որ զիներ Արեւելքի առաջին տարրը կը կոչուցանեն, ամենէն յառաջադէմն ու քաղաքակրթի՛քը: Կուգ մեր բնասիրէն էք, իրարայայեն սնկեղծ զոյգեր էք ամենք նոսր Արեւելքին մէկ ժայռը, բայց Պոսցեր էք սխալ էլբորակցոց: Պատմութիւնն իսկ ինքն ազգէն չզգոնայի, մեր երկրին մէջ՝ մերթններուն նոսր շինում ունենալու պէտ, պիտի տեսնէի զայդ իսկպէս, ինչպէս տեսայ ալ մեր ամենէն անուս լիտուականներուն մէջ. սնկք կը գտնեք բան մը որ մեր ցեղին սնկը նոսր խնամութիւնը ցոյց կու տայ, և մեր էն անուսը զիս զայցիին զատակը երբ հարպական համալսարան մը կու զայց, բացարձակ իրարայայցի մը կը գտնայի, բոլորովին մեր մտայնութիւնը կը տեսնայ, - ինչ որ կարելի չէ ըսել Արեւելքի ուրիշ ցեղերու նամբ:»

«Քաղաքակրթութեան շունեն իսկ իր պահանջն որ մեր ազգը գտնէ իր պատմութիւնը և կորցուպէս կատարէ մեծ դերը որուն կուտուած է Արեւելքի մէջ: Իսկայս ունիմ որ մեր հրազը, զոր այնքան անյողողող արութեամբ զմա պահած էք զարբէ ի մեր, պիտի իրականանայ: Այն ատեն, ինչքան ալ յոյնած ըլլամ, թերեւս ես ալ զամ մեզք նոսր աշխատակ. ինչ գտնեմք, թերեւս մեր հայրենի երկին տակ. եթէ պիտուաներ ես իսկ կատարել չկրնեմ, զոնէ՛ գոյնի՛ մերթններուն որ երեսն անն մեր փնտուցը տեսնենք, բուն նշանաբոց Նշխարները: Արտը պահե՛ք մեր նաւաբը, մեր ցեղին ապագան լուսաւոր է:»

Խօսքեր՝ օժնուած սնկեղծ զգացումներով ու սիրով, որոնք անշահասեր հոգիէ մը կը բղկին. անոնց իրականացումը՝ լոյսի շտառլ մը պիտի ըլլայ ծագած մեր երկրի խաւարին վրայ՝ որուն պայծառութիւնը սարսափեցնուցիչ է քանի որ պղծալից տարրը ապականեց անոր կուտական հմայքը:

Այ՛, Ազնուազարմ Հայասէր, առ այժմ՝ մեր փնեկեղուած սրտերուն սպեղանին է Չեք գործ, վագիր հատորներն, սակայն մեր Չեզ հանդէպ անխաբ հաւատարմ պիտի ըլլայ՝ մեր Հայկալ Սերունդին երախտապարտ սրտերուն մէջ անշինջ և անեղծ պահել առ յաւէտ Չեք քաղցր յույն ու յիշատակը՝ իբրև յուշարձան յախուսնական:

Հ. ՆՅՄԵՍՏ

1. Տ՛ն վերստնունս փարիզուայ երէշաբաթաբեր-թի օգոստոս 14ի թիւը, Տօքթ. Լ. Համբարձումեանի զբաժ. Պ. Ժ. աը Մօրիսն մեր մէջ՝ յղուածք: